

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket
Svenska språket, fördjupningskurs

¡Hija puta! – Din skata!

Analys av undertextningsstrategier och deras effekt i
översättningen av filmen *Allt om min mamma*

Kristina Sager

C-uppsats, 15 hp
Svenska språket
HT 2009
Handledare: Ingrid Sahlin

Sammandrag

Syftet med denna uppsats är att kartlägga vilka översättningsstrategier som tillämpats vid undertextningen från spanska till svenska av Pedro Almodóvars film *Todo sobre mi madre* (*Allt om min mamma*) samt att försöka fastställa vilka funktionsförändringar dessa strategier för med sig. Analysen har i uppsatsen begränsats till vad som i uppsatsen betecknas som *grovt språk*.

53 textpassager innehållande grovt språk har hittats i filmen och 52 av dessa behandlas i analysen. De grova uttrycken har delats in i fem olika kategorier: *könsord*, *ord för sexuell handling*, *svordomar*, *slang* och *annat grovt språk*.

Vid jämförelsen av de spanska textpassagerna med motsvarande svenska undertexter urskiljs tre olika översättningsstrategier: *ordagrann översättning*, *ersättning* och *strykning*. Vidare har de språkliga uttryckens effekt i undertexterna jämförts med den effekt som motsvarande uttryck förmedlar i källspråket och graden av pragmatisk ekvivalens mellan källspråkstext och målspråkstext har klassificerats som *total*, *partiell* eller *ingen*.

Undersökningen visar att *ersättning* är den mest använda strategin i de analyserade textpassagerna och att denna strategi medfört en *total* eller *partiell pragmatisk ekvivalens* i hela 94% av fallen.

Strategin *ordagrann översättning* förekommer i 27% av de analyserade textpassagerna och har i samtliga fall lett till *total pragmatisk ekvivalens*. Strategin *strykning* förekommer endast vid fyra textpassager (8%) och tre av dessa har förts till kategorin *ingen pragmatisk ekvivalens*.

Nyckelord: **översättning, undertextning, grovt språk, pragmatisk ekvivalens**

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 <i>Bakgrund</i>	1
1.2 <i>Filmen</i>	2
2 Syfte	2
3 Teoretisk utgångspunkt	3
3.1 <i>Översättningsvetenskapen</i>	3
3.2 <i>Filmöversättning</i>	4
3.3 <i>Undertextning</i>	4
4 Grovt språk	7
5 Språkets funktion	8
5.1 <i>Svordomar vs könsord</i>	8
5.2 <i>Betydelseskillnad feminint vs maskulint</i>	9
5.3 <i>Kontext och visuella intryck</i>	9
6 Strategier	9
7 Material	10
8 Metod	11
9 Analys	11
9.1 <i>Könsord</i>	12
9.2 <i>Ord för sexuella handlingar</i>	14
9.2.1 <i>Ord för oralsex</i>	14
9.2.2 <i>Ord för samlag</i>	16
9.3 <i>Svordomar</i>	17
9.4 <i>Slang</i>	17
9.4.1 <i>Slang med viss sexuell anspelning</i>	18
9.4.2 <i>Slang för narkotika</i>	19
9.4.3 <i>Övriga slanguttryck</i>	20
9.5 <i>Annat grovt språk</i>	21
9.5.1 <i>Hijo/a (de) puta</i>	21
9.5.2 <i>Bruto/a</i>	23
10 Resultatsammanfattning	24
11 Slutdiskussion	26
Litteraturförteckning	
Bilaga: Korpus	

1 Inledning

Ända sedan filmen uppfanns har det gjorts ansträngningar för att förmedla skådespelarnas dialog till publiken. Redan 1903 gjordes försök att texta dialog i film men det blev aldrig någon riktig succé. Den första talfilmen kom 1927. Då initierades först dubbningen och sedan undertextningen, som gjorde entré i filmhistorien 1929 i Frankrike. Sverige blev ett av de första länder som anammade undertextning som översättningsmetod (Ivarsson och Carroll 1998:9-11). Lingvistisk inriktad forskning kring översättning har bedrivits sedan mitten av 1900-talet (Sahlin 2001:27). Intresset för filmöversättning i form av undertextning började dock inte ta form förrän ganska nyligen (Sahlin 2001: 52). I och med spridningen av internationellt tal genom dagens avancerade medieteknik och utbud av medial service får översättning och undertextning alltmer fokus i vetenskapen och sedan slutet av 1980-talet har man kunnat se hur läget förändras (Sahlin 2001:55).

Undertextning kan dels göras intralingvalt, dvs. att det svenska talet förmedlas i svensk skrift i en underliggande textremsa, dels interlingvalt som innebär att ett främmande språk översätts till målspråket i en underliggande textremsa (Sahlin 2001:1). Föreliggande studie behandlar interlingval undertextning som i Sverige är den vanligaste översättningsformen. Jag har valt att undersöka en översättning av ett material med interlingval undertextning från källspråket spanska till målspråket svenska.

1.1 Bakgrund

Tack vare undertextning kan vi idag följa utländska tv-program och filmer utan svårigheter. Samtidigt ifrågasätts ofta kvaliteten på undertextningen. Allt som oftast sitter vi i tv-soffan och kan inte låta bli att anmärka på lustiga, märkliga eller i vårt tycke oriktiga översättningar i undertexten.

Det finns tre orsaker till mitt val av uppsatsämne. Den första är just att undertextningen så ofta blir föremål för diskussion och att det därför uppenbarligen är ett intressant undersökningsobjekt. Den andra orsaken är mitt intresse för semantiska skillnader mellan olika språk och hur nyanser, effekter och betydelser varierar i översättningar. Den tredje – och inte minst viktiga – orsaken till ämnesvalet är mitt eget spanska ursprung och min dubbla språkliga identitet (med svenska som första och spanska som andra språk). Jag ser det därför som ett unikt tillfälle att få utnyttja min tvåspråkighet.

1.2 Filmen

I och med mitt ämnesval blir analysmaterialet naturligtvis en spansk film med talet översatt till svenska medelst undertextning. Min personliga favorit bland filmregissörer och manusförfattare är den spanske regissören Pedro Almodóvar. Almodóvar har regisserat, producerat och skrivit manus till 17 filmer sedan genombrottet 1980. Hans filmer har en mycket speciell karaktär eftersom han lyfter fram de dolda samhällsklasserna. Ofta är skådeplatsen den socialt lägre stående samhällsklassens omgivning. Hans filmer karaktäriseras också av ett speciellt språkbruk, där han inte räds att använda ett provocerande språk som inte är norm i spanskan. Detta språk betecknar jag fortsättningsvis som "grovt" språk.

En av Almodóvars mest kända filmer är *Allt om min mamma* (*Todo sobre mi madre*) från 1999, och det är denna film som är föremål för min studie. Filmen utspelar sig i Barcelona, där människor i en socialt utslagen miljö med droger och prostitution ställs i kontrast till den högutbildade och kulturellt medvetna överklassen.

För att avgränsa min studie har jag valt att fokusera på det grova språk som Almodóvars rollfigurer ofta använder.

2 Syfte

Syftet med min studie är att jämföra det spanska talet i Pedro Almodóvars film *Allt om min mamma* med den svenska undertexten. Jag har undersökt vilka strategier översättaren tillämpat vid översättning av det "grova" språket i filmens dialoger. Därvid har jag också kartlagt vilken effekt dessa översättningsstrategier får i undertexten och vilken typ av ekvivalens som föreligger mellan källspråks- och målspråkstexten när det gäller olika slags grova uttryck.

Jag har således valt att avgränsa min studie till att inrikta mig på undertextens översättning av grovt språk av typen **svordomar**, **könsord**, **slang**, **sexuella handlingar** och **andra grova uttryck**. De frågor jag vill besvara är följande:

* Vilken översättningsstrategi har använts vid översättningen av de olika grova språkliga uttrycken?

* I vilken mån förmedlas den källspråkliga effekten och vilken blir därmed typen och graden av ekvivalens mellan källspråks- och

målspråkstext, dvs. finns det information, betydelsenyanser, effekter i källspråksuttrycken som inte förmedlas i undertexterna?

3 Teoretisk utgångspunkt

Mina utgångspunkter i föreliggande undersökning är översättnings- och undertextningsvetenskap som jag i det följande redogör kortfattat för.

3.1 Översättningsvetenskapen

Översättning görs idag i stor utsträckning och inom många olika områden och det är därför relevant att bedriva forskning i ämnet. Lingvistiskt inriktade studier inom översättningsvetenskap tog sin början på 1950-talet och sådana studier har allt sedan dess bedrivits med inriktning på de praktiska och teoretiska problem som är förknippade med överföring av ett språk till ett annat.

Det finns också många olika teorier om översättning som var och en har koncentrerat sig på olika faktorer av olika betydelse för översättningen. Åsikterna har gått ifrån vikten av att diktera normer för hur översättningen skall gå till, till att beskriva resultatet av översättarens arbete och senare till att även ge förklaringar till varför en översättning gjorts på ett speciellt sätt. Om synen på översättning och olika översättningsproblem se vidare exempelvis Ingo 2007 eller Sahlin 2001:21-57. Till de mest diskuterade frågorna hör (enligt Sahlin 2001:21-22) hur fri eller hur ordagrann en översättning bör vara, om den skall vara källspråksorienterad eller målspråksorienterad och vilken typ av ekvivalens som bör eftersträvas mellan källtext och måltext vid olika texttyper och i olika översättningssituationer. Ibland har det även ifrågasatts om det över huvud taget är möjligt att göra översättningar.

Slutligen kan sägas att man i den översättningsteoretiska litteraturen även finner åtskilliga – mer eller mindre likartade – definitioner av själva begreppet översättning (se exempelvis Sahlin 2001:85). Jag citerar här Rune Ingos definition eftersom jag tycker att den hör till de mest heltäckande:

Översättning är att på målspråket uttrycka det som uttryckts på källspråket på ett pragmatiskt, stilistiskt, semantiskt och strukturellt välfungerande och även med hänsyn till situationella faktorer så långt som möjligt likvärdigt sätt. (Ingo 2007:15)

3.2 Filmöversättning

Filmöversättning, som min studie har avgränsats till inom ämnet översättning, är ett relativt nytt forskningsområde. Men i och med dagens utbud av filmer och TV-program har det från och med slutet av 1980-talet givit upphov till ett ständigt växande intresse. Forskningen inom filmöversättning har dels fokuserat på den rent tekniska aspekten, dels diskuterat fördelar och nackdelar med olika översättningsmetoder, t.ex. undertextning gentemot dubbning. I viss mån har också studier av den rent språkliga aspekten bedrivits. Min uppsats behandlar undertextning och endast den rent språkliga aspekten av denna översättningsmetod.

3.3 Undertextning

När det gäller undertextning skiljer man som tidigare nämnts mellan intralingval och interlingval sådan. Den intralingvala undertextningen innebär att talad text på ett språk överförs till skriven text på samma språk. Den interlingvala undertextningen innebär enkelt uttryckt att talad text på ett språk överförs till skriven text på ett annat språk. (För olika, mer sofistikerade definitioner av intralingval respektive interlingval undertextning se Sahlin 2001:88-92.)

Om målgruppen och målsättningen för intralingval undertextning samt om de speciella villkor och problem som är förknippade med denna typ av undertextning står att läsa i Ingrid Sahlins *Tal och undertexter i textade svenska TV-program* (Sahlin 2001). I denna avhandling diskuteras i viss mån också såväl interlingval undertextning (och hur denna skiljer sig från den intralingvala) som mer generella översättnings-teoretiska frågor, t.ex. frågan om olika typer av ekvivalens och om olika typer av översättningsstrategier. Fortsättningsvis är det emellertid endast interlingval undertextning som behandlas i föreliggande uppsats.

Sverige hör till de länder där undertextning är den nästan allena-rådande översättningsmetoden, när det gäller filmer som vänder sig till en vuxen publik. I Jan Ivarssons och Mary Carrolls bok *Subtitling* (1998) beskrivs undertextens framväxt i Sverige och i andra länder från tidigt 1900-tal fram till idag. Där ges många konkreta exempel på textningsstrategier vid interlingval undertextning, och där ges dessutom en utförlig redogörelse för den tekniska apparaten som används vid undertextningen, liksom för andra tekniska aspekter på undertexternas utformning, t.ex. sådana som rör begränsningar i utrymme på bildskärmen och exponeringstid. Detaljerna i den tekniska sidan av

undertextningen är visserligen ganska ovidkommande för just min undersökning men det är ändå viktigt att ha de övergripande tekniska begränsningarna i åtanke. Själva fenomenet undertextning är alltså ett annorlunda sätt att översätta, med tanke på att tids- och utrymmesbegränsning leder till en starkt reducerad textmassa och att därmed mycket av det talade originalspråket på ett eller annat sätt måste uteslutas eller skrivas om. Tekniska restriktioner och lingvala avvikelser mellan språken går inte att bortse ifrån vid undertextning. Dessa hinder medför att information och betydelse aldrig helt och hållet kan återges med exakthet vid undertextning.

En annan intressant aspekt är skillnaden i styrka mellan det talade och det skrivna språket. Det som uttrycks i skriften tenderar att tonas ned, eftersom den ordagranna talspråkligheten ofta upplevs som förstärkt i skriften (se exv. Sahlin 2001:204). Detta bekräftas även i min analys i vissa textpassager där jag kommenterat effekten av översättningen i undertexten som nedtonad.

Till de studier som gjorts om undertextning som har en viss allmän relevans för min undersökning hör Jenny Mattssons avhandling *The subtitling of discourse particles* (2009). Mattsson diskuterar bland annat svårigheten i att förmedla både de semantiskt denotativa och de pragmatiska betydelserna vid undertextningars överföring från talat till skrivet språk. I likhet med Sahlin 2001 (se t.ex. s. 169-175; 682-693) menar också Mattsson att situation och kontext är speciellt viktiga faktorer att ta hänsyn till vid analys av översättning medelst just undertextning, och dessa aspekter behandlar även jag i min analys.

En mer specifik relevans för min egen analys har Carina Taylors uppsats *Så sa han väl inte, mamma* (2008) eftersom även denna handlar om ”grovt” eller ”fult” språk. Taylor analyserar nämligen hur svordomar i den engelska filmen *Billy Elliot* översätts i svensk undertextning. Hon talar om olika översättningsstrategier, och även hon diskuterar kring begreppet ekvivalens som centralt i översättningen. Taylor ser på ekvivalens som en effekt av en översättningsförändring och menar att om effekten blir densamma i målspråket som i källspråket så är översättningen ekvivalent. Hon analyserar också, på ett liknande sätt som jag gör, målspråkets stilvalör i förhållande till källspråket i termer av nedtoning och uppgradering.

Beträffande ekvivalensbegreppet har jag framför allt tagit fasta på vad Ingo (2007:22) säger om översättningens fyra grundaspekter *struktur*, *varietet*, *semantik* och *pragmatik* och att han då, i fråga om den pragmatiska aspekten, menar att det situationellt betingade förhållande ur vilket en text uppkommer, t.ex. språk, plats, tidpunkt, syfte och

mottagare, i översättningen kräver en situationsanpassning, en pragmatisk anpassning, eftersom målspråksmiljön där måltexten skall läsas oftast ser annorlunda ut. Även i fråga om den semantiska aspekten och den semantiska ekvivalensen menar han att utomspråkliga faktorer måste tas hänsyn till, eftersom språkspecifika semantiska fält i källspråket ofta avviker från målspråkets, inte bara på grund av rent språkliga skillnader utan också kulturella och moraliska skillnader mellan källspråks- och målspråkskulturerna.

När jag i redogörelsen för min analys kommer in på olika semantiska och pragmatiska begrepp, utgår jag till stor del från Peter Cassirers *Stil, stilistik & stilanalys* (Cassirer 2003) och hans uppdelning på denotativa, konnotativa och associativa betydelser (se a.a. s. 112f.). Denotativ betydelse avser ordets *betydelsekärna*, dvs. den betydelse som är fast bunden till ordets referens. Konnotativa och associativa betydelser däremot är inte lika fast bundna till ordet utan är mer beroende av kontexten och kan därför sägas vara *bibetydelser*. Dessutom är det framför allt dessa konnotativa och associativa betydelser som ger orden deras *stilvalör* (jfr a.a. s. 75-85) och i viss mån också deras *stilnivå* (jfr a.a. s. 92 f.). Pragmatik beskriver Cassirer som ”tillämpningen och bruket av språket” (jfr a.a. s. 52). Vidare förklarar han pragmatiken som ändamålsinriktad och avser då det syfte eller den funktion som texten fyller (jfr a.a. s. 133). Skillnaden mellan ordens denotativa betydelse och deras pragmatiska innebörd är central för min analys av det grova språkbruket, eftersom denna skillnad inte alltid kan översättas ordagrant. Likaså kan man när det gäller grovt språk knappast undgå att tala om begrepp som stilvalör och stilnivå.

Att det inte bara är semantiska utan även pragmatiska faktorer som styr översättarens val av strategier visar även Dorothea Hygrell i sin avhandling *Att översätta komik* (1997). Hygrells analys gäller visserligen funktionsförändring vid översättning av komik i skönlitteratur och inte i film, men jag tycker ändå att det hon nämner om problem som kan uppstå vid överföring av källkulturella fenomen är av intresse även för min analys. Dessutom urskiljer Hygrell (1997:74-75) ett antal olika översättningsstrategier, som översättarna i hennes material har använt sig av för att lösa problem i översättning av kulturspecifika fenomen. Hygrells översättningsstrategier utgörs av bland annat **uteslutning** och **ersättning** och dessa två samt strategin **ordagrann översättning** är de tre strategier som jag hänvisar till i min analys.

Skillnader mellan semantisk och pragmatisk ekvivalens är en viktig faktor när man diskuterar huruvida det över huvud taget kan anses möjligt att vid undertextning återge talat språk i skrift. Det är därför just

frågan om semantisk gentemot pragmatisk ekvivalens som Thorsten Schröter bland annat diskuterar i sin avhandling *Shun the Pun, Rescue the Rhyme* (Schröter 2005). I denna undersöker han hur olika undertextare vid översättning av ett antal filmer på olika språk kommit upp med mer eller mindre tillfredställande och intressanta lösningar för översättning av vad han betraktar som *language play* (dvs. ordlekar, bildspråk o.d.). Han gör därvid en distinktion mellan olika lösningar som *compromised solutions*, *partial solutions* och *complete victories* (2005:99), vilka jag med viss modifikation har utnyttjat i min analys när jag där talar om *ingen*, *partiell* och *total ekvivalens*. Schröter behandlar också det faktum att icke-lingvala fenomen såsom icke-verbala ljud, kroppsspråk och visuella intryck spelar in och har betydelse för undertextningen och även detta är en viktig aspekt i min analys. För en översikt av olika typer av verbal och icke-verbal information se även Sahlin (2001:162.)

Det finns två specifika studier av interlingval undertextning som i likhet med min uppsats rör spanska som källspråk och svenska som målspråk och som dessutom båda behandlar filmer av Pedro Almodóvar. Det är Malin Skillbys uppsats *Undertextningsstrategier* (Skillby 2005) och Pamela González uppsats *Kondensering i undertextningen av "Allt om min mamma"* (González 2006). Skillby analyserar Almodóvars *Tala med henne*, men hon behandlar filmen ur en helt annan aspekt, eftersom hon gör en modelljämförelse av två typologier kring undertextningsstrategier. González material är visserligen detsamma som jag har använt i min studie, men även González behandlar sitt material ur en helt annan aspekt än min, eftersom det i hennes uppsats handlar om *kondensering*. Kondensering innebär att man antingen helt stryker, eller genom olika strategier förkortar eller formulerar om en textpassage för att anpassa den till tids- och platsutrymmet i undertexterna. Vad som då ibland får stryka på foten visar sig i hennes undersökning vara just någon svordom, men hennes studie skiljer sig ändå från min genom att hon dels inte bara intresserar sig för grovt språk, dels endast analyserar textpassager som på något sätt reduceras i fråga om uttryck och/eller innehåll.

4 Begreppet "grovt språk"

Det är svårt att ge en övergripande definition av vad jag avser med grovt språk eftersom det omfattar flera olika typer av "grovhet", såsom *svordomar*, *könsord*, *ord för sexuella handlingar*, *slang* och *andra grova uttryck*. Det grova språk som jag analyserar inbegriper alltså även *slang*.

I relation till svordomar, könsord och ord för sexuella handlingar kanske inte slang kan anses vara grovt i samma bemärkelse, men jag har ändå tagit med det eftersom det är avvikande från den normerade spanskan och i vissa sammanhang uppfattas, om inte som grovt, så i alla fall som mindre passande. Jag anser emellertid inte att benämningen ”fult språk” är ett korrekt samlingsnamn på ovanstående kategorier, dels därför att vad som är fult eller inte är upp till var och en att avgöra, dels därför att det beror på den kontext och det sammanhang där orden brukas huruvida de är fula eller inte. Begreppet ”grovt” beskriver bättre ovanstående kategorier eftersom de ur en språknormerande aspekt kan vara mer eller mindre grova beroende på användningsområde.

I sin bok *Fult språk* (Andersson 1985) diskuterar Lars-Gunnar Andersson olika definitioner av fult språk. Vad han där betecknar som fult är i stort sett detsamma som jag menar med grovt. Även Andersson menar att det fula inte ligger i själva språket utan i relationen mellan människan och språkanvändningen. Det är människorna som värderar språket till att vara mer eller mindre fult (1985:9).

En av utgångspunkterna för min kategorisering av grovt språk har alltså varit Andersson 1985. Andra utgångspunkter har varit Magnus Ljungs *Svordomsboken, om svärande och svordomar på svenska, engelska och 23 andra språk* (Ljung 2006) och Leena Kiurus och Riitta Montins *Om svordomar och deras översättning* (Kiuru & Montin 1991).

5 Språkets funktion

För att kunna göra en analys av det grova språket i filmen finns det några aspekter av översättningen som är viktiga att ha i åtanke. Det gäller kulturella skillnader vid uttryck för svordomar och betydelskillnader vid maskulin gentemot feminin form på ord och uttryck samt den påverkan som kontexten och den visuella informationen har vid betydelseöverföringen.

5.1 Svordomar vs könsord

Den spanska kulturen skiljer sig från den svenska i fråga om svordomarnas och könsordens användning. De begreppsområden som svordomar och smädelser är hämtade ur skiljer sig därmed mellan spanskan och svenskan. De svenska svordomarna som syftar på Gud, Djävulen och andra begrepp relaterade till religion och underjorden är starkt värdeladdade. Däremot är svenskan sparsam med att använda

sexuella termer för att förstärka språkbruket (se Kiuru och Montin 1991:18 och Ljung 1983:39). Idag kan man i svenskan dock se en tendens till ökning av ett sådant språkbruk. I spanskan är just de sexuella termerna de mest frekventa språkförstärkarna, men istället har inte de religions- och underjordsrelaterade uttrycken samma starka laddning som i svenskan (se Ljung 1983:159-165).

5.2 Betydelseskillnad feminint vs maskulint

På grund av min spanska språkkänsla vill jag vidare påstå att det vid vissa grova spanska ord finns en betydelseskillnad beroende på om ordet har maskulin eller feminin form. I femininum, dvs. när en kvinna tilltalas, kan det grova ordet få en mer kärvänlig och vänskaplig ton som talar för att de i samtalet involverade personerna har en nära relationen i positiv bemärkelse. Ett exempel på detta är de båda spanska uttrycken för 'horunge', varav det i maskulinum *hijo puta* har en mycket starkt negativ laddning medan det i femininum *hija puta* inte alltid men ofta får en vänskaplig och kärvänlig innebörd.

5.3 Kontext och visuella intryck

Som jag nämnt i forskningsöversikten influeras interlingval undertextning dels av den språkliga och situationella kontexten, dels av den samtidiga, rent visuella informationen som förmedlas i en bildsekvens. En textpassage kan ha översatts med en strategi som delvis utesluter eller ändrar originaluttalandet, men översättningen blir, tack vare de intryck som kontexten och den visuella informationen på skärmen ger, ändå mer eller mindre ekvivalent till källspråksuttalandet.

6 Strategier

Vid översättning tillämpar undertextare olika översättningsstrategier. De tre strategier som jag urskiljer i min analys är: *ordagrann översättning*, *strykning* och *ersättning*. Dessa tre strategier har jag – med lätt modifiering – tagit över från Hygrell (2001) och de kan beskrivas på följande sätt:

Ordagrann översättning kräver ingen förklaring, eftersom det är just vad uttrycket säger.

Strykning innebär att någonting utelämnas, dvs. helt tas bort i översättningen.

Ersättning är när ett element i källtexten ersätts med ett element som inte utgör en motsvarighet på det denotativa planet men som i kontexten fungerar på liknande sätt. Ett exempel på ersättning är när ett könsord i spanskan ersätts med en svensk svordom.

7 Material

Föremålet för min analys är som sagt den spanska filmen *Allt om min mamma* (1999) och dess översättning till svenska medelst undertextning. Filmen har regisserats av Pedro Almodóvar och producerades 1999 av El Deseo S.A. Undertextningen har gjorts av Charlotte Rieback på Subtitling International år 2000.

Almodóvar har en unik förmåga att i sina filmer använda grovt språk i form av svordomar, könsord, slang, ord med sexuella anspelningar och andra grova språkdrag på ett nästan naturligt och inte alltför stötande sätt. Språkbruket är en viktig faktor i hans filmer och det bidrar i hög grad till att förmedla budskap och ge filmen sin speciella prägel. *Allt om min mamma* är mer än någon annan av Almodóvars filmer rik på grovt språk med mycket varierande betydelser. Filmen utspelar sig inledningsvis i Madrid och därefter i Barcelonas undre värld, där prostitution och missbruk är vardag och språklig vulgaritet och brutalitet är normen. Människor från olika sociala samhällsklasser och med olika bakgrund sammanförs och representerar högutbildade, kulturarbetare, religiösa välgörare, prostituerade och transvestiter. Där finns transplantationskoordinatören Manuela som har ett förflutet i Barcelonas undre värld, där finns Agrado, transvestiten som är gammal vän till Manuela och fortfarande lever kvar i sitt missbruk. Där finns nunnan Rosa som värnar om och tar hand om allt och alla men själv råkar illa ut på grund av sin godtrogenhet och där finns aktrisen Huma som lever i en olycklig kärleksrelation till sin drogmissbrukande medspelerska Nina.

I filmen har 52 textpassager som på ett eller annat sätt innehåller olika typer av grovt språk valts ut för analys. De 52 textpassagerna står att finna i uppsatsens bilaga, där de återges i den ordning de uppträder i filmen och där jag också har angivit vilken översättningsstrategi som tillämpats vid respektive textpassage.

8 Metod

52 textpassager i *Allt om min mamma* har analyserats i flera olika steg. Först har jag tittat igenom hela filmen och plockat ut alla textpassager där jag har hittat någon form av grovt språk samt numrerat dessa från 1 till 52. De olika typer av grovt språk som förekommer har sedan delats in i de fem tidigare nämnda kategorierna: *könsord*, *ord för sexuella handlingar*, *svordomar*, *slang* och *annat grovt språk*. Därefter har jag vid var och en av de 52 för analysen utvalda textpassagerna jämfört det spanska uttrycket med den svenska undertexten för att fastställa vilken av de tre översättningsstrategierna *ersättning*, *ordagrann översättning* eller *strykning* som tillämpats. Med utgångspunkt från å ena sidan två av Ingos (2007) grundaspekter på översättning, den semantiska och den pragmatiska, och å andra sidan några av de semantiska begrepp som behandlas i Cassirer (2003) har jag också sökt fastställa hur undertexterna förhåller sig till de grova uttrycken i källspråksreplikerna med avseende på:

- (a) ordens *denotativa betydelsen*
- (b) ordens effekt, dvs. vilken grad av *pragmatisk ekvivalens* som föreligger mellan källspråks- och målspråksuttrycken, varvid jag har skiljt mellan *total*, *partiell* och *ingen ekvivalens*.

I vissa fall har jag dessutom gjort en gradering av målspråksuttryckets pragmatiska stilvalör i förhållande till källspråkets, dvs. om denna har *tonats ned*, *förstärkts* eller *generaliserats* (dvs. har fått en mer generell betydelse) jämfört med stilvalören i källspråksuttrycket.

I följande kapitel redovisas resultaten av min analys i tabeller som följs av kommentarer med utförligare analyser.

9 Analys

Indelning och kategorisering av textpassagerna har gjorts i tabellform och rubricerats med *Nr*, *Källtext*, *Denotativ betydelse*, *Måltext*, *Strategi*, *Pragmatisk ekvivalens* och *Pragmatisk stilvalör*. En textpassage ser i analysen alltså ut enligt följande:

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
9	las tetas	brösten/ tuttarna	tuttarna	Ordagrant	Total	Förstärkning

Efter tabelluppställningen har kommentarer till respektive textpassage och en utförligare analys av dessa gjorts.

Vid inplaceringen av textpassagerna i kategorier uppkom gränsfall där det grova uttrycket skulle kunna placeras in i fler än en kategori. När så har varit fallet har klassificeringen gjorts på grundval av min egen uppfattning om vad som är mest intressant att kommentera kring uttrycket. Ett exempel på detta är klassificeringen av *mamar* ('suga', i betydelsen att ge en man oralsex) som jag klassificerat som ord för sexuell handling. Uttrycket är, i likhet med övriga ord som analyseras under rubriken ord för sexhandling, ett slanguttryck och hade alltså alternativt kunnat klassificeras som sådant, men jag anser att en analys av ordet som uttryck för sexuell handling är mer uttömmande. Ett annat exempel är ordet *coño* ('fitta') som jag valt att analysera under rubriken *svordomar* istället för under rubriken *könsord*, eftersom ordet på spanska oftare används som ren svordom än som benämning på det kvinnliga könsorganet.

Analysen som följer behandlar var och en av de tidigare nämnda kategorierna *könsord*, *ord för sexuella handlingar*, *svordomar*, *slang* och *annat grovt språk*.

9.1 Könsord

Bland de vanligaste kraftuttrycken i spanskan är olika benämningar hämtat från begreppsområdet för det manliga könet vilket är det enda könsord just i syftning till organet som återfinns i filmens grova språk.

Tabell 1: Analys av uttryck för det manliga könet

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
1	un buen rabo	en bra svans, balle	en stor balle	Ordagrant	Total	
41	un buen rabo	en bra svans, balle	en rejäl balle	Ordagrant	Total	Förstärkning

9	las tetas	brösten/ tuttarna	tuttarna	Ordagrant	Total	Förstärkning
37	polla	kuk	kuk	Ordagrant	Total	
38	pollón	jättekuk	task	Ersättning	Partiell	Nedtoning
42	Enséñame la polla	Visa mig kukén	Visa mig kukén	Ordagrant	Total	
43	Luego me enseñas la polla?	Visar du mig Kukén sen?	Visar du mig kukén sen?	Ordagrant	Total	
44	Después te enseño la polla	Sen visar jag dig kukén	Okej!	Ersättning/ strykning ¹	Total	Nedtoning

Vid översättning av könsord som uttryck för just det manliga könsorganet är strategin oftast en ordagrann översättning. Effekten blir därmed totalt ekvivalent såväl denotativt som pragmatiskt. I nr 41 förstärks dock uttrycket i och med adjektivet *rejäl* trots att källspråksuttrycket är detsamma som i textpassage nr 1. Skillnaden i uttryckets styrka beror på de olika situationskontexterna där uttalandet görs. I nr 41 är det den vulgära transvestiten Agrado som uttrycker sig och förstärkningen i undertexten görs troligen för att framhäva hennes vulgaritet, medan uttalandet i nr 1 görs av Manuelas son som har ett mer kultiverat maner.

På samma sätt har en förstärkning gjorts i nr 9 som i källspråket inte nödvändigtvis har den mer vulgära formen. Förstärkningen har också här gjorts med tanke på den situationella kontexten. Uttalandet görs av Agrado vars vokabulär är något opassande och för att förmedla detta sociolektbetingade tal används i undertexten det mindre passande ordet *tuttarna*. Den denotativa betydelsen är alltså ekvivalent, men effekten av Agrados vulgära språkbruk hade uteblivit om det i undertexten hade översatts med *brösten*.

Den något grövre formen av det manliga könsorganet *polla* översatts också ordagrant och med total denotativ och pragmatisk ekvivalens med undantag för nr 38 och nr 44. Avsikten i nr 38 är att skämtsamt benämna organet och det görs genom den augmentativa ändelse *-ón* som har för-

¹ Textpassagen redovisas i resultatsammanfattningen under kapitel 10 som ersättningsstrategi.

stärkande eller egentligen förstörande betydelse. Även här har kontexten fått avgöra vid översättningen. När nunnan Rosa fäller yttrandet, och säger det med förlägen skämtsamhet så att alla skrattar åt henne, får det något mer humoristiska och nedtonade slanguttrycket *task* ersätta den egentliga betydelsen 'jättekuk' som inte är ett språkbruk som anstår en nunna. Denotativt blir undertexten endast partiellt ekvivalent men kontexten ger uttrycket en total pragmatisk ekvivalens.

I nr 44, har ingen översättning gjorts av det grova uttrycket utan strategin kan antingen sägas vara en strykning eller en ersättning. Visserligen stryks just det grova i uttrycket men hela uttrycket ersätts med ett *okej!*. Ersättningen är här nödvändig eftersom uttalandet är ett direkt svar på frågan i nr 43. Det grova uttrycket behöver däremot inte upprepas. Ekvivalensen uteblir rent denotativt men den pragmatiska ekvivalensen få anses vara partiell. Å ena sidan förloras inget väsentligt innehåll eftersom *okej* bekräftar hela uttalandet i nr 43, men i och med ersättningen förmedlas inte Agrados förmåga att ogenerat använda det vulgära språket till och med när det är överflödigt.

9.2 Ord för sexuella handlingar

Kategorin Ord för sexuella handlingar delas i sin tur in i de två underkategorierna *Ord för oralsex* och *Ord för samlag*.

9.2.1 Ord för oralsex

Tabell 2: Analys av uttryck för ord för oralsex

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
12	mamarla	suga den	suga	Ordagrant	Total	
34	Hasta cuando mastico una polla	Till och med när jag tuggar en kuk	Även när jag suger kuk	Ersättning	Total	Nedtoning
35	La cantidad de pollas que me he comido	Mängden kukar som jag ätit upp	Så många som jag sugit av	Ersättning	Total	

36	El tiempo que hace que no me como yo una polla	Det är längesen jag äter upp en kuk	Det var evigheter sen jag sög kuk	Ersättning	Total	
45	Tú no me harías una mamada?	Du skulle inte kunna göra mig en avsugning	Skulle du inte kunna suga av mig?	Ersättning	Total	Förstärkning
46	Una mamada me relajaría	En avsugning skulle göra mig avslappnad	En avsugning gör mig nog avslappnad	Ordagrant	Total	
47	Mámamela tú a mí	Sug av min du	Sug av mig du	Ordagrant	Total	
48	la primera vez que le como la polla a una mujer	första gången jag äter en kvinnas kuk	första gången jag sög av en kvinna	Ersättning	Total	
49	Te va pidiendo la gente en la calle que les comas la polla	Ber folk på gatan dig att du äter deras kuk	Ber folk dig suga av dem	Ersättning	Total	
50	Te voy a comer la polla	Jag ska äta din kuk	Jag ska göra det	Ersättning/ strykning ²	Partiell	Nedtoning

De sexuella handlingar som är mest frekventa i filmens språk är oralsex utfört åt en man. Den mest använda översättningsstrategin är här ersättning med ett annat likvärdigt uttryck. De tre spanska uttrycken *mamarla*, *comer la polla* och *masticar la polla* motsvaras alla av svenskans 'suga av' för att ge oralsex åt en man. *Una mamada* översätts i svenskan med 'en avsugning'. Nr 12, 46 och 47 är totalt ekvivalenta såväl denotativt som pragmatiskt och kräver därför ingen vidare kommentar. Nr 34, 35, 36, 48 och 49 översätts genom ersättningsstrategin med ett uttryck som är pragmatiskt ekvivalent men inte ekvivalent på det denotativa planet. I nr 34 är det värt att kommen-

² Textpassagen redovisas i resultatsammanfattningen under kapitel 10 som ersättningsstrategi.

tera det svenska uttryckets pragmatiska nedtoning. Det spanska uttrycket *mastico una polla* ('jag tuggar en kuk') är inte det vedertagna uttrycket i spanskan och torde vara sociolektbetingat och dessutom mycket vulgärt. Till skillnad från textpassagerna nr 35, 36, 48 och 49 är källspråk-uttrycket i nr 34 alltså mer vulgärt, men jag anser inte att denna vulgära nyans förmedlas i undertexten varför jag har graderat den pragmatiska stilvalören som nedtonad.

I nr 45 ersätts nominalfrasen i källspråket med en verbfras i målspråket. Jag vill påstå att verbfrasen har en något mer vulgär stilvalör och att uttrycket i undertexten därför är lätt förstärkt.

Ett exempel som liknar det i nr 44 (se 9.1.) är nr 50. Återigen är det Agrado som upprepar och bekräftar ett tidigare uttalande och i källspråket görs det fullt ut med det vulgära språk som hör hennes personlighet till. Översättningen har gjorts genom strykning och ersättning och kan därför bara bli partiellt pragmatiskt ekvivalent.

9.2.2 Ord för samlag

Tabell 3: Analys av uttryck för ord för samlag

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
23	tirándose todo lo que pillaba	dragande sig allt han fick tag på	pippade han allt som rörde sig	Ersättning	Partiell	Nedtoning
26	follar	knulla	knulla	Ordagrant	Total	

Uttrycken för utförande av samlag återfinns i två fall, nr 23 och 26, av vilka nr 26 översätts med total såväl denotativ som pragmatisk ekvivalens. Översättningen i nr 23 görs däremot med hjälp av ersättning. Källspråkets *tirándose* uttrycker i och med reflexivformen i detta sammanhang en makt att få någon att underkasta sig sexuellt, genom påtryckning. I undertexten översätts detta med *pippade* som förvisso motsvarar själva handlingen men är förhållandevis nedtonat, eftersom det inte förmedlar den överlägsna position som originalet signalerar. Den pragmatiska ekvivalensen är därför partiell och på det denotativa planet överensstämmer uttrycken inte.

9.3 Svordom

Den enda svordomsterm som påträffas i textpassagerna är spanskans *coño* ('fitta') som i svenskan har samma stilvalör som *fan* (se vidare kap. 5).

Tabell 4: *Analys av svordomen coño ('fitta')*

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
3	Mírame coño	Titta på mig fitta	-	Strykning	Total	Nedtoning
8	Para qué coño la querrá ella?	Till vad fitta ska hon med den till	Vad fan ska hon med den till?	Ersättning	Total	
19	Tu quién coño eres?	Vem fitta är du?	Vem fan är du?	Ersättning	Total	
29	Coño, que es imposible	Fitta, det är omöjligt	Det är fan omöjligt	Ersättning	Total	

Som nämnts i 5.1 så använder spanskan könsord för att uttrycka svordomar. I nr 3 beror strategin strykning på att en motsvarighet skulle vara "för helvete" eller "för fan", vilket i detta fall skulle ge en förstärkt betydelse och i undertexten låta alltför hårt. I filmsekvensen talar kroppsspråk hos såväl den som fäller yttrandet som hos den som yttrandet riktas mot sitt tydliga språk och förmedlar den intensitet som ligger i uttalandet utan att det krävs en direkt översättning av svordomen. Jag anser att undertexten i och med den visuella informationen blir pragmatiskt ekvivalent. Däremot blir det ingen ekvivalens på det denotativa planet i och med strykningen. Nr 8, 19 och 29 har däremot översatts genom att ersätta med det svenska motsvarande uttrycket *fan*. Trots att den denotativa betydelsen skiljer sig mellan käll- och målspråket så är uttrycken pragmatiskt ekvivalenta.

9.4 Slang

Slanguttrycken delas in i tre underkategorier: *Slang med viss sexuell anspelning*, *Slang för narkotika* och *Övriga slanguttryck*.

9.4.1 Slang med viss sexuell anspelning

Tabell 5: Analys av uttryck med viss sexuell anspelning

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
13	Estar buena por cojones	Vara bra som punkkulorna	Se bra ut	Ersättning	Partiell	Nedtoning
14	Estoy un poco putón?	Jag är lite slampig?	Ser inte jag lite slampig ut?	Ordagrant	Total	
22	y un poco bolleras	och lite flator	och lite av flator	Ordagrant	Total	
6	maricón	bög	böggjäväl	Ersättning	Total	Förstärkning
15	las putas	hororna	transorna	Ersättning	Total	(Nedtoning)

I nr 13 har det vi att göra med ett fast spanskt uttryck som egentligen är *estar buena de cojones*. Skillnaden mellan *de* och *por* är förmodligen dialektal eller sociolektal men har samma betydelse. Uttrycket har dock ingen exakt motsvarighet i svenskan. Den ordagranna översättningen skulle vara något så obegripligt som ”är pung-bra” eller ”bra som pungen”, vilket varken har någon riktig konkret betydelse i sig eller skulle kunna ge oss en idé om vad uttrycket innebär. Översättaren har därför valt att byta ut uttrycket mot det svenska motsvarande men mycket nedtonade uttrycket. I och med den kraftiga nedtoningen kan uttrycket bara bli partiellt ekvivalent på pragmatisk nivå. Den denotativa ekvivalensen är givetvis obefintlig.

I nr 14 och nr 22 översätts slanguttrycken ordagrant och förmedlar samma effekt i käll- och målspråk med total ekvivalens både pragmatiskt och semantiskt.

Ordet *maricón*, nr 6, har i och med sin ändelse *-ón* en förstörande effekt och skulle då betyda ’jättebög’ med innebörden av att vara ”mycket” bög om det nu finns en gradering av det. Men den vardagliga denotativa betydelsen är helt enkelt ’bög’ utan någon augmentativ betydelsenysans. *Böggjäväl*, som *maricón* i undertexten har översatts med, innebär en klar förstärkning men inte augmentativt utan nedsättande. Tack vare den visuella informationen som filmsekvensen ger oss, med ett slagsmål mellan transvestiten Agrado och en av hennes kunder, så blir *böggjäväl* en rimlig översättning och pragmatiskt ekvivalent. Den denotativa ekvivalensen får däremot anses vara endast partiell, eftersom *-jäväl* inte figurerar i källspråsuttrycket.

I nr 15 har *las putas*, 'hororna', ersatts med *transorna* och ekvivalensen är därför denotativt partiell. En transvestit är inte lika med en prostituerad och översättningen kan därför anses vara nedtonad. Genom kontexten så vet vi dock att det handlar om prostitution som "transorna" bedriver. Pragmatiskt förmedlar alltså målspåket samma effekt som källspåket och resultatet av ersättningsstrategin skulle kunna graderas som nedtoning endast om man inte har kontexten klar för sig.

9.4.2 Slang för narkotika

Tabell 6: Analys av uttryck för narkotika

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
27	Se pincha desde hace 15 años	Hon sticker sig sedan 15 år tillbaka	Hon har silat i 15 år	Ersättning	Total	
31	el caballo	hästen el. heroinet	drogerna	Ersättning	Partiell	Generalisering
32	lo del caballo	Det där om hästen el. heroinet	knarket	Ersättning	Partiell	Generalisering
39	Para fumar un chino?	För att röka en haschpinne?	Så du kan tända på?	Ersättning	Ingen	
40	el caballo	hästen el. heroinet	knark	Ersättning	Partiell	Generalisering

Uttrycket *pincharse* i nr 27 betyder ordagrant 'sticka sig' och översätts med den svenska motsvarigheten 'sila'. Uttrycken är inte denotativt ekvivalenta men den däremot pragmatiskt totalt ekvivalenta. När man talar om narkotika kan man på spanska använda slanguttrycket *caballo* som egentligen betyder 'häst' men i drogsammanhang alltså har betydelsen 'heroin'. I nr 31, 32 och 40 har uttrycket ersatts med övergripande begrepp som knark eller droger. Det blir en effektförlust i och med att slanguttrycket inte förmedlas i undertexten och översättningen får endast partiell ekvivalens.

Uttrycket i nr 39 betyder 'röka heroin'. Uttrycket ersätts i undertexten med ett svenskt motsvarande uttryck men varken slanguttrycket som sådant eller informationen om vad för typ av drog det rör sig om förmedlas. Partikel verbet *tända på* har i och för sig en indirekt betydelse av att man röker en drog men inte vilken drog det är.

9.4.3 Övriga slanguttryck

Tabell 7: Analys av övriga slanguttryck

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
11	Dónde voy con este careto?	Vart går jag med detta hästansikte (demolerade ansikte)?	Jag kan inte visa mig så här	Ersättning	Partiell	Nedtoning
16	Son unas mamarrachas	De är fjantar	De har ingen stil	Ersättning	Ingen	Nedtoning
24	El muy cabrón	Den i hög grad stora geten (m)	Den skitstöveln	Ersättning	Total	Nedtoning
33	cabrona	stor get (f)	Din skata	Ersättning	Total	Nedtoning
21	Somos gilipollas	Vi är dumma/knäppa	Vi är dumskallar	Ordagrant	Total	Nedtoning
30	Por gilipollas	För dum/knäpp	Dum	Ordagrant	Total	

I nr 11 är den denotativa betydelsen (min översättning) ‘som har ett vitt ansikte, och pannan och resten av huvudet mörkfärgat’ (www.rae.es) och sägs om något som liknar eller är relaterat till ett hästdjur (www.rae.es). Ur den betydelsen har slanguttrycket för ett demolerat ansikte kommit. Den denotativa betydelsen förmedlas inte i undertexten. I den återgivna repliken hänvisar talaren med en gest mot sitt blåslagna ansikte. I och med kroppsspråket och den visuella informationen räcker det för översättaren att tillämpa en ersättningsstrategi i undertextens översättning. Men ersättningen innebär samtidigt en nedtoning av uttrycket och därmed också viss effektförlust i och med bortfall av slanguttrycket i undertexten. Den pragmatiska ekvivalensen kan därför bara bli partiell.

Uttrycket i nr 16, *mamarracha*, har ersatts med ett nedtonat uttryck. Hela uttrycket *son unas mamarrachas* betyder ‘de gör dumheter’/’det de gör är nonsens’ och betydelsen är egentligen att något eller någon är ‘löjlig’ eller ‘fjantig’. Filmsekvensen visar hur Agrado, som är transvestit och ser sig som en mycket kvinnlig sådan, kritiserar en grupp transvestiter antingen för att de inte bär upp sin kvinnlighet på ett sätt värdigt en transvestit eller för att de helt enkelt inte är riktiga transvestiter enligt henne. Här får översättningen inte den effekt som källspråket förmedlar. Den denotativa betydelsen som slanguttrycket har förmedlas inte alls och den pragmatiska funktionen förmedlas knappast

heller. Möjligen kan kontexten hjälpa till att ge översättningen på det pragmatiska planet en svagare partiell ekvivalens.

I nr 24 och 33 används samma spanska uttryck men på olika sätt. Här är ett exempel på hur feminin och maskulin form förändrar uttryckets betydelse och användningsområde (se 5.2). Den maskulina formen är grövre än den feminina formen och har en negativ betydelse. Ordet *cabrón* skulle i ordagrann översättning bli *stor get* och används om en man som blir bedragen av sin hustru och är medveten om det. En annan användning är tilltalet till en irriterande eller jobbig person eller en person som ständigt gör fel val och tar fel beslut (www.rae.es). Översättaren har i och med ersättningsstrategin i nr 24 tonat ned uttrycket men jag anser ändå att översättningen rent funktionellt är ekvivalent eftersom den visuella informationen i filmsekvensen förmedlar just ett återhållsamt och nedtonad förhållningssätt hos den som faller yttrandet. Den feminina formen *cabrona* i nr 33 får inte alls samma negativa nyans som den maskulina formen, utan uttrycker istället en vänskaplig och kärvänlig ton och liksom i föregående exempel förmedlas den rätta funktionen genom den visuella informationen. Med tanke på ordets betydelse finns det däremot ingen denotativ ekvivalens i översättningen av vare sig nr 24 eller nr 33.

Gilipollas betyder 'dum' och har liksom i svenskan en vid semantisk betydelse. I nr 21 är det Agrado som omnämner sig själv och sina medtransvestiter *gilipollas* i den skämtsamma betydelsen 'knäppgökar', 'dumskallar' eller 'tokar'. I nr 30 omnämns en person *gilipollas* men i betydelsen 'korkad'. I båda exemplen är alltså den denotativa betydelsen exakt återgiven. Likaså är båda exemplen pragmatiskt totalt ekvivalenta. I nr 21 har översättaren dock använt det mer nedtonade ordvalet *dumskallar* för att få bort den semantiskt negativa betydelsen av 'korkad' eller 'blåst' och för att effekten skall bli totalt ekvivalent.

9.5 Annat grovt språk

I kategorin annat grovt språk har jag placerat de uttryck som inte passar in i någon av ovanstående kategorier. Det har resulterat i två olika grupperingar: *hijo/hija (de) puta* och *bruto*.

9.5.1 *Hijo/a (de) puta*

Uttrycket kan användas på flera olika sätt i mer eller mindre grov bemärkelse som följande exempel visar:

Tabell 8: Analys av uttrycket *hijo/a (de) puta*

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
4	<i>hijo puta</i>	horunge	<i>din jävel</i>	Ersättning	Total	
5	<i>hijo puta</i>	horunge	<i>din jävel</i>	Ersättning	Total	
17	<i>hijo de puta</i>	horunge	<i>din jävel</i>	Ersättning	Total	
18	<i>Es un hijo de puta</i>	Han är en horunge	Han är en skit	Ersättning	Total	Nedtoning
7	<i>hija puta</i>	horunge	-	Strykning	Ingen	
10	<i>hija puta</i>	horunge	-	Strykning	Ingen	
20	<i>Hija de la gran puta</i>	Unge av den stora horan	Den jävla subban!	Ersättning	Total	
28	<i>Hija de puta</i>	horunge	Din subba!	Ersättning	Total	

Hijo (de) puta är ett kraftuttryck med oftast mycket negativ laddning. Den denotativa betydelsen är 'horunge', men i svenskan används inte den översättningen i större utsträckning för smädelse. Istället tillämpas ett i styrka och kraft likvärdigt uttryck, *din jävel*, som i nr 4, 5 och 17 ovan. Här är ännu ett exempel på skillnad i begreppsområde för att uttrycka svordomar och smädelse (jfr kap. 5.1). Trots ersättningen är den pragmatiska ekvivalensen total. I nr 18 används uttrycket inte, som i föregående exempel, som ett utrop utan som ett enkelt konstaterande i ett lugnt samtal. Därför har översättningen gjorts med en nedtonad ersättning. Den pragmatiska funktionen förmedlas totalt trots nedtoningen men den denotativa betydelsen ändras i och med ersättningsstrategin.

Som jag tidigare nämnt finns det en skillnad i stilvalör mellan den maskulina formen *hijo de puta* (använt om eller till en man) och den feminina formen *hija de puta* (om eller till en kvinna). I nr 7 och 10 ovan görs ingen översättning av uttrycket och någon denotativ ekvivalens föreligger därmed inte. Innebörden av 'hija puta' i dessa fall är en kärvändig benämning av den som tilltalas. På svenska finns det ingen likvärdig eller ens motsvarande benämning, såvida man inte tar till ett uttryck som *din skata* i vänskaplig ton som jag redogjort för beträffande nr 34 i 9.4.3. I och med strykningen utelämnas en viktig information och nyanser i väninnornas sätt att tilltala varandra och därmed blir det inte heller fråga om någon pragmatisk ekvivalens. Intressant att notera är att unga svenska tjejer idag lär tilltala varandra kärvändigt med ett "hora" eller "fitta" (enligt en artikel i Göteborgs-Posten 14/12 2009).

Användning av uttrycket i dess egentliga syntaktiska form *hija de puta* får dock till skillnad från *hija puta* en pejorativ betydelse. I nr 20 och nr 28 ersätts uttrycket därför med ett motsvarande uttryck som i

fråga om konnotativ och associativ betydelse möjligen kan sägas vara ekvivalent till det spanska, men knappast i fråga om denotativ betydelse. *Subba* är inte någon exakt motsvarighet till 'horunge', eftersom det inte har betydelsen av 'barn till prostituerad' utan 'oordentlig kvinna' (SAOB). Att ett barn till en hora per automatik är en oordentlig kvinna säger sig inte självt och därför uppvisar översättningen ingen denotativ ekvivalens. Funktionen blir dock densamma i källspråk och målspråk och den pragmatiska ekvivalensen är därför total.

9.5.2 Bruto

Ordet *bruto* används frekvent i spanskan men täcker där ett flertal svenska denotativa betydelser. Det gör det även i den aktuella filmen, och jag har därför gett textpassager innehållande *bruto* ett eget avsnitt.

Tabell 9: Analys av uttrycket *bruto*

Nr	Källtext	Denotativ betydelse	Måltext	Strategi	Pragmatisk ekvivalens	Pragmatisk stilvalör
2	No seas bruta	Var inte ohyfsad	Var inte dum	Ersättning	Total	Generalisering
25	bruto	brutal, våldsam	odjur	Ersättning	Total	
51	Aprende bruta	Lär dig, klumpeduns	Se och lär, dumbom	Ersättning	Total	
52	¿Cómo bruta?	Vad då Klumpig?	-	Strykning	Ingen	

Ordet *bruto* har dels betydelsen 'oförmögen' eller 'klumpig', dels betydelsen 'våldsam', 'brutal' eller 'ohyfsad'. *Bruto* är ett adjektiv och har i nr 2 också översatts med ett adjektiv till skillnad från följande exempel. I denna undertext har det dock ersatts med ett svenskt ord med en mer övergripande betydelse och översättningen är därmed inte denotativt ekvivalent. Pragmatiskt är det däremot helt ekvivalent eftersom funktionen är densamma.

I nr 25 och nr 51 översätts adjektivet genom strategin ersättning med ett substantiv. Den pragmatiska ekvivalensen får emellertid även här anses vara total, eftersom substantivet har valts utifrån den denotativa betydelsen som *bruto* har i sammanhanget.

I den sista textpassagen, nr 52, har *bruto* inte översatts utan passagen har strukits. Uttalandet är en direkt upprepning av nr 51 och kan ses som en respons på uppmaningen i denna textpassage. Strykningen innebär en förlust av den denotativa betydelsen. Även den pragmatiska

ekvivalensen uteblir eftersom den källspråkliga funktionen av att kunna svara för sig efter att ha blivit kallad dumbom helt uteblir i måltexten.

10 Resultatsammanfattning

52 textpassager som i filmen innehåller någon form av grovt språk har valts ut och behandlats i analysen. I det följande redogör jag för mina resultat i absoluta tal och i procenttal för att ge en överskådlig bild av de olika översättningsstrategier som använts och graden av ekvivalens i undertexten.

Tabell 10: Sammanställning av strategin Ersättning

Ersättning			Pragmatisk ekvivalens					
34 (65 %) textpassager av 52			Total		Partiell		Ingen	
Kategori	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Könsord	2	6 %	1	3 %	1	3 %	-	
Sexhandling	8	24 %	6	18 %	2	6 %	-	
Svordom	3	9 %	3	9 %	-		-	
Slang	10	29 %	3	9 %	5	15 %	2	6 %
Annat	11	32 %	11	32 %	-		-	
Totalt	34	100 %	24	70 %	8	24 %	2	6 %

Hela 65 % av de 52 textpassagerna har översatts med *ersättningsstrategin* och denna förekommer vid alla kategorier av grovt språk. Den pragmatiska ekvivalensen vid ersättningsstrategin varierar visserligen från total ekvivalens till ingen ekvivalens men i hela 70 % av fallen har effekten av denna strategi ändå kunnat betecknas som total pragmatisk ekvivalens. I 24 % av fallen klassificerar jag den som partiell ekvivalens och endast i 6 % av fallen uteblir ekvivalensen. Funktionen som uteblir i de partiellt ekvivalenta översättningarna eller där ingen ekvivalens över huvud taget återfinns är relaterade till faktorer som t.ex. sociolekt och dialekt.

Tabell 11: Sammanställning av strategin Ordagrann översättning

Ordagrann översättning			Pragmatisk ekvivalens					
14 (27 %) textpassager av 52			Total		Partiell		Ingen	
Kategori	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Könsord	6	43 %	6	43 %				
Sexhandling	4	29 %	4	29 %				

Svordom	-		-					
Slang	4	29 %	4	29 %				
Annat	-		-					
Totalt	14	100 %	14	100 %				

Strategin *ordagrann översättning* har tillämpats vid 27 % av textpassagerna. De kategorier av grovt språk där denna strategi förekommer är *könsord*, *sexhandling* och *slang*. I samtliga fall får den ordagranna översättningen effekten av total pragmatisk ekvivalens mellan tal och undertexter. Att den strategin inte förekommer i kategorin *svordom*, beror på skillnaden i betydelseområde mellan spanskans och svenskans uttryck för svordomar (se. 5.1). I kategorin *annat* är den kulturspecifika betydelsen så markant att en ordagrann översättning är omöjlig. Där har istället *ersättning* eller *strykning* tillämpats.

Tabell 12: Sammanställning av strategin *Strykning*

Strykning			Pragmatisk ekvivalens					
4 (8 %) textpassager av 52			Total		Partiell		Ingen	
Kategori	Antal	Procent	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Könsord	1 ³						1 ³	
Sexhandling	1 ³						1 ³	
Svordom	1	25 %	1	25 %				
Slang	-	-						
Annat	3	75 %					3	75 %
Totalt	4	100 %	1	25 %			3	75 %

En strategi som förekommer mer sällan är *strykning*. Bara i 8 % av de 52 textpassagerna har översättaren använt sig av denna strategi. I kategorin *slang* görs inte en enda strykning vilket tyder på omsorgsfulla försök att i största möjliga mån förmedla källtextens effekt i måltexten. I och med strykningarna blir det ingen ekvivalens med undantag för strykningen av en svordom. Där är det den situationella och visuella informationen som gör att undertexten kan placeras in i kategorin total pragmatisk ekvivalens.

3 Denna strykning redovisas under strategin *ersättning* och räknas inte med i redovisningen av strategin *strykning*.

11 Slutdiskussion

Syftet med min studie är att kartlägga de strategier som använts vid översättning av det grova språkbruket i filmen *Allt om min mamma* till svensk undertextning. Som ett komplement till denna kartläggning har jag också undersökt undertextens effekt i förhållande till källspråket.

Som framgår av min forskningsöversikt har uppfattningen om översättning och undertextning varierat genom tiderna, men dagens forskare lyfter fram några gemensamma aspekter som är viktiga vid översättning medelst undertextning. Dit hör de olika översättningsstrategier som tillämpas vid överföring av textpassager från källspråk till målspråk. Likaså är de forskare som studerat filmöversättning och undertextning i det stora hela överens om att den språkliga och situationella kontexten samt det man ser på filmduken eller på TV-skärmen är viktiga faktorer att ha i åtanke vid undertextning.

Översättarens främsta mål är att i möjligaste mån förmedla källtextens betydelser, nyanser och effekter. Det är därvid den pragmatiska ekvivalensen som står i fokus vid en interlingval undertextning. Forskare inom översättningsvetenskap återkommer ofta till svåröversättligheten av kulturspecifika fenomen, dels därför att en exakt motsvarighet till sådana fenomen kanske inte finns i målspråket, dels därför att en alltför rak översättning kan väcka andra känslor hos målspråksläsaren än de känslor som förmedlas av källspråket. Nedtoning och förstärkning i det målspråkliga uttrycket kan ge såväl mer positiva som mer negativa känslor hos målspråksläsaren. En ytterligare aspekt beträffande svåröversättligheten är de kringliggande icke-lingvistiska eller paralingvistiska faktorer som vid undertextningen riskerar att gå förlorade, t.ex. ljud och musik respektive olika typer av röstläge och röstkvalitet. Även vissa dialektala eller sociolektala drag kan vara svåra att ge en uppfattning om vid överföringen från tal till skrift, inte minst gäller detta förståelse dialektalt och sociolektalt uttal.

Min analys visar hur en interlingval överföring av grovt språk i merparten av fallen kräver en *ersättning* för att så troget som möjligt efterlikna källspråket. Genom tillämpningen av den strategin lyckas översättaren åstadkomma total eller partiell ekvivalens i hela 96 % av textpassagerna i mitt material. Även Taylor (2008) konstaterar med sin analys att kategorin *utbyte*, som är hennes term för *ersättning*, är den mest förekommande strategin. Taylor menar att utbytesstrategin är den mest komplicerade att analysera vid svordomar eftersom det krävs en gradering av såväl källspråks- som målspråkssvordomen. Detta visar även min analys genom den gradering av uttryckets pragmatiska stilvalör

i fråga om *nedtoning*, *förstärkning* och *generalisering* som oftast gjorts just vid kategorin *ersättning*. Jag kan konstatera att denna komplikation även gäller annan typ av grovt språk än svordomar och inte bara på grund av svårigheten av överföring av uttryckens styrkegrad utan också på grund av svårigheten att överföra ord från ett betydelseområde till ett annat och tänker då främst på spanskans könsord som motsvaras av svenskans svordomar som snarare relaterar till religion.

Vid strategin *ordagrann översättning* resulterar undertextarens översättning i hundra procentig pragmatisk ekvivalens. Men det är bara kategorierna *könsord*, *ord för sexuella handlingar* och *slang* som innefattas i samma begreppsområde i både spanskan och svenskan. I kategorierna *svordomar* återfinns inte ett enda fall av ordagrann översättning vilket beror på det jag har nämnt ovan om svårigheten att översätta mellan olika betydelseområden. Likaså uteblir den ordagranna översättningen i kategorin *annat* där de ofta kulturspecifika orden och uttrycken innebär en svårighet i översättningen.

Strategin *strykning* förekommer bara i 8 % av de analyserade textpassagerna. Även Taylor (2008) konstaterar med sin undersökning att *strykning* är den minst använda strategin. Ivarsson och Carroll (1998) förespråkar strykning som strategi, eftersom det är det enklaste sättet att förkorta en text och dessutom är mindre irriterande för de läsare som har kunskaper i källspråket. Jag är dock av en annan uppfattning eftersom en strykning ofta framkallar en effektförlust, vilket min analys har visat. Taylor skriver att det ligger i översättarens natur att välja ingreppsstrategier som kräver minst justeringar av talet i replikerna (2008:32). Konsekvensen av en strykning kan förstås aldrig helt och hållet motsvara källspråsuttrycket i och med det effektbortfall som oundvikligen uppstår vid tillämpning av strategin. Det torde vara anledningen till att strategin - trots att den borde vara den enklaste lösningen - används i så begränsad omfattning. González (2006) visar i sin analys hur *kondensering*, dvs. förkortning av ett uttryck genom en strykning, kan utföras med olika effekter som resultat. González konstaterar att den vanligaste strategin av *strykning* är den där endast en del av ett uttryck stryks och den väsentliga informationen kvarstår. Hon visar alltså också att total strykning av ett uttryck inte får en motsvarande effekt i undertextningen. Min analys visar att effektbortfall blir resultatet i tre av de fyra fallen med *strykning* som strategi. Bara i en textpassage kan den visuella informationen hjälpa upp strykningen i undertexten och ändå förmedla en effekt motsvarande källspråkets.

Som jag redan konstaterat så påverkar olika översättningsstrategier det intryck undertexterna ger målspråksläsaren. Strategier som *ersättning*

eller *strykning* kan vara nödvändiga att använda vid översättning medelst undertextning även om de kan innebära viss effektförändring i måltexten. Men som många översättningsteoretiker påpekar (se exv. Sahlin 2001:29-31; 39-40; 52), går det inte alltid att uppnå en i alla avseende fullständig ekvivalens mellan källspråket och målspråket. Att det vid interlingval undertextning - trots översättarens ämneskunskaper, språkkunskaper och kunskaper om såväl målspråks- som källspråks-kulturer - kan uppstå problem tyder bara på hur komplex den här typen av översättning faktiskt är. Därför är det något irriterande att se piratkopior av filmer med amatöröversättning där översättaren långt ifrån har en auktoriserad översättares kunskaper.

En översättning inom vilket område det än gäller kräver översättarens respekt för olika språk och deras språkliga såväl som kulturella särdrag. Det är därför ytterst viktigt att tillämpa en adekvat strategi för att i största möjliga mån uppnå ekvivalens mellan källspråket och målspråket. På grund av de begränsningar som undertextning innebär är det givetvis nödvändigt att ibland tillämpa strategin *strykning*, men det är uppenbart denna strategi sällan förmedlar den eftersträvade ekvivalensen. Det finns således fortfarande mycket att utveckla inom översättningens och framför allt undertextningens område, och jag hoppas att min studie på något sätt skall vara bidragande i vidare forskning inom dessa områden.

Litteraturförteckning

Referenser

- Andersson, Lars-Gunnar (1985). *Fult språk*. Stockholm: Carlsson Bokförlag AB.
- Cassirer, Peter (2003). *Stil, stilistik & stilanalys*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- González, Pamela (2006). *Kondensering i undertextningen av "Allt om min mamma"*. Stockholm: Tolk- och översättarinstitutet, Institutionen för spanska, portugisiska och latinamerikastudier, Stockholms Universitet.
- Hygrel, Dorothea (1997). *Att översätta komik – En undersökning av funktionsförändringar i tyska översättningar av svensk skönlitteratur*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta*. Danmark: Narayana Press.
- Ivarsson, Jan och Carroll, Mary (1998). *Subtitling*. Simrishamn: Transedit HB.
- Kiuru, Leena och Montin, Riitta (1991). *Om svordomar och deras översättning*. Serie C Nr 7. Uleåborg: Uleåborgs Universitet. Institutionen för nordiska språk.
- Ljung, Magnus (2006). *Svordomsboken – Om svärande och svordomar på svenska, engelska och 23 andra språk*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Mattsson, Jenny (2009). *The Subtitling of Discourse Particles – A corpus-based study of well, you know, I mean, and like, and their Swedish translations in ten American films*. Göteborg: The department of languages and literatures, University of Gothenburg.
- Sahlin, Ingrid (2001). *Tal och undertexter i textade svenska TV-program – Probleminventering och förslag till en analysmodell*. Nordistica Gothoburgensia 7. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Schröter, Thorsten (2005). *Shun the Pun, Rescue the Rhyme? The Dubbing and Subtitling of Language-Play in Film*. Karlstad: Karlstad University Studies.
- Skillby, Malin (2005). *Undertextningsstrategier. En jämförelse av två typologier*. Stockholm: Tolk- och översättarinstitutet, Institutionen för spanska, portugisiska och latinamerikastudier. Stockholms Universitet.
- Taylor, Carina (2009). *Så sa han väl inte, mamma – Överföring av svordomar till svenska undertexter i den brittiska filmen Billy Elliot*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Elektroniska källor

Svenska Akademiens Ordbok. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> .
Hämtad 2009-12-01.

Real Academia Española – Diccionario de la Lengua Española
<http://www.rae.es/rae.html>. Hämtad 2009-12-01.

Bilaga: Korpus

De 52 textpassager ur filmen *Todo sobre mi madre* (Allt om min mamma) som valts ut för analys.

Källtext	Måltext	Strategi
1 un buen rabo	en stor balle	Ordagrant
2 No seas bruta	Var inte dum	Ersättning
3 Mírame coño	-	Strykning
4 hijo puta	din jävel	Ersättning
5 hijo puta	din jävel	Ersättning
6 maricón	böggjävvel	Ersättning
7 hija puta	-	Strykning
8 Para que coño la querrá ella?	Vad fan ska hon med den till?	Ersättning
9 las tetas	tuttarna	Ordagrant
10 hija puta	-	Strykning
11 Dónde voy con este careto?	Jag kan inte visa mig så här	Ersättning
12 mamarla	suga	Ordagrant
13 estar buena por cojones	se bra ut	Ersättning
14 Estoy un poco putón?	Ser inte jag lite slampig ut?	Ordagrant
15 las putas	transorna	Ersättning
16 Son unas mamarachas	De har ingen stil	Ersättning
17 hijo de puta	din jävel	Ersättning
18 Es un hijo de puta	Han är en skit	Ersättning
19 Tú quién coño eres?	Vem fan är du?	Ersättning
20 hija de la gran puta	den jävla subban	Ersättning
21 Somos gilipollas	Vi är dumskallar	Ordagrant
22 y un poco bolleras	och lite av flator	Ordagrant
23 tirándose todo lo que pillaba	pippade han allt som rörde sig	Ersättning
24 El muy cabrón	den skitstöveln	Ersättning
25 bruto	odjur	Ersättning
26 follar	knulla	Ordagrant
27 Se pincha desde hace 15 años	Hon har silat i 15 år	Ersättning
28 hija de puta	din subba	Ersättning

29 coño, que es imposible	det är fan omöjligt	Ersättning
30 por gilipollas	dum	Ordagrant
31 el caballo	drogerna	Ersättning
32 lo del caballo	knarket	Ersättning
33 cabrona	Din skata	Ersättning
34 Hasta cuanto mastico una polla	Även när jag suger kuk	Ersättning
35 La cantidad de pollas que me he comido	Så många som jag sugit av	Ersättning
36 El tiempo que hace que no me como yo una polla	Det var evigheter sen jag kuk	Ersättning
37 polla	kuk	Ordagrant
38 pollón	task	Ersättning
39 Para fumarte un chino?	Så du kan tända på?	Ersättning
40 el caballo	knark	Ersättning
41 un buen rabo	en rejäl balle	Ordagrant
42 Enséñame la polla	Visa mig kuken	Ordagrant
43 Luego me enseñas la polla?	Visar du mig kuken Sen?	Ordagrant
44 Después te enseño la polla	Okej!	Ersättning/strykning
45 Tú no me harías una mamada?	Skulle du inte kunna suga av mig?	Ersättning
46 Una mamada me relajaría	En avsugning gör mig nog avslappnad	Ordagrant
47 Mámamela tú a mi	Sug av mig du	Ordagrant
48 la primera vez que le como la polla a una mujer	första gången jag sög av en kvinna	Ersättning
49 Te va pidiendo la gente en la calle que le(s) coma(s) la polla?	Ber folk dig suga av dem bara för att du har en kuk?	Ersättning
50 Te voy a comer la polla	Jag ska göra det	Ersättning/strykning
51 Aprende bruta	Se och lär, dumbom	Ersättning
52 ¿Como bruta?	-	Strykning